

The Gleaner

Vol 6 (1968)

Παναγιώτης Φοιβαπόλλων και Φοιβαπόλλων ο εκ Σμύρνης

Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου

doi: [10.12681/er.9445](https://doi.org/10.12681/er.9445)

Copyright © 2016, Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Αργυροπούλου Ρ. Δ. (2016). Παναγιώτης Φοιβαπόλλων και Φοιβαπόλλων ο εκ Σμύρνης. *The Gleaner*, 6, 43–53. <https://doi.org/10.12681/er.9445>

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΦΟΙΒΑΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΦΟΙΒΑΠΟΛΛΩΝ Ο ΕΚ ΣΜΥΡΝΗΣ

Δύο πρόσωπα του άρχομένου 19ου αιώνα, ιδιαίτερα τὸ δεύτερο, θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὴν μελέτη μας αὐτή: πρόκειται γιὰ τὸν καλαματιανὸ Παναγιώτη Θεοδωρίδη καὶ τὸν σμυρναῖο Γεώργιο Ἰωαννίδη, ποὺ ἂν καὶ θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς πρόσωπα ἐλάσσονα ὁ καθένας τους, ὥστόσο, ἔχουν τὴν θέση τους, μέσα στὴν ἱστορία τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ. Ἐκεῖνο πού, κατὰ κάποιον τρόπο, τοὺς συνδέει καὶ πού ἀποτελέσει ἀφορμὴ γιὰ τὴν μελέτη τούτη εἶναι τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιοῦσαν τὸ ἴδιο ἀξιοπερίεργο ἀρχαῖζον παρωνύμιο: Φοιβαπόλλων. Ὁ Π. Θεοδωρίδης μᾶς εἶναι κυρίως γνωστός, ὡς φιλικός, μὲ τὸ ὄνομα *Παναγιώτης Φοιβαπόλλων*¹, ἐνῶ ὁ Γ. Ἰωαννίδης ἐμφανίζεται καὶ ὡς *Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης*². Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ τὸ κοινὸ τους παρωνύμιο ἕνας ἄλλος λόγος πού μᾶς ὠθήσε ν' ἀσχοληθοῦμε μαζὶ τους εἶναι ἕνας χαρακτηρισμὸς τοῦ Μανουὴλ Γεδεών σχετικά μὲ τὸν Παναγιώτη Θεοδωρίδη, ἀναφερόμενος στὴν Σχολὴ τῆς Καλαμάτας: «... Ἐνταῦθα ὁ Καλαματιανὸς 'λογιώτατος' Παναγιώτης Θεοδωρίδης, ἀρχὴν τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων γραμμάτων ἀγγέλλων περὶ ἑαυτοῦ...»³. Τὸ γεγονός ὅτι ἀποδίδεται τὸ ἐπίθετο λογιώτατος στὸν Π. Θεοδωρίδη ξαφνιάζει τὸν μελετητὴ γιὰτὶ δὲν ἔχουμε κανένα τεκμήριον πού νὰ τὸ δικαιολογεῖ⁴. Ὅ,τι γνωρίζουμε γιὰ τὸν Π. Θεοδωρίδη εἶναι πὼς στὰ 1804 ἔφυγε ἀπὸ τὴν Καλαμάτα καὶ πῆ-

1. Σχετικὰ μὲ τὴν φιλικὴ δράση τοῦ Παναγιώτη Φοιβαπόλλωνα, βλ. Ἰ. Φιλήμονος, *Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθῆναι 1859, τ. Α', στὸν κατάλογο τῶν Φιλικῶν τοὺς ἀρ. 152, 336, 415, 651. Ἐπίσης Βαλερίου Μέξα, *Οἱ Φιλικοί. Κατάλογος τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐκ τοῦ Ἀρχείου Σέκερη*, Ἀθῆναι 1937, ἀρ. 209, 223, 350. Καθὼς καὶ Ἰ. Μελετοπούλου, *Τὸ Ἀρχεῖον Σέκερη*, Ἀθῆναι 1968, σσ. 101, 154, 160.

2. Τὴν πληροφορία ὅτι ὁ δεύτερος Φοιβαπόλλων εἶναι ὁ Γ. Ἰωαννίδης μοῦ τὴν ἔδωσε ὁ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶς τὸν ὁποῖο θερμὰ εὐχαριστῶ γιὰ τὴν βοήθειά του στὴν πρώτη μου αὐτὴ ἐργασία.

3. *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Κοινωστρινουπόλεως* 1915, σ. 71.

4. Βλ. Πόττη Δ. *Οἰκονομάκη, Τὸ πρῶτο νοσοκομεῖο, τὸ πρῶτο γυμνάσιο καὶ ἡ ἀπὸ Τουρκοκρατίας Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῆς Καλαμάτας, Μεσοσηνακὰ Γράμματα*, Β' (1967), σ. 441.

γε στην Κωνσταντινούπολη, όπου παρέμεινε ως τὰ 1804, καὶ ὅτι τὸ 1819, ἔμπορος στὸ Ἰάσι, μνεῖται στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία¹. Πάντως, ὅπως θὰ δοῦμε, λόγιος ἦταν ὁ ἄλλος Φοιβαπόλλων, ὁ Γεώργιος Ἰωαννίδης, καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι, πιθανώτατα, ὁ Μ. Γεδεὼν συνταύτισε τὰ δύο αὐτὰ πρόσωπα ἐξαιτίας τοῦ ἴδιου τους παρωνυμίου.

Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς Φοιβαπόλλωνες, θὰ ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ μὲ τὸν λιγώτερο γνωστὸ μας, τὸν Γεώργιο Ἰωαννίδη. Οἱ πρῶτες πληροφορίες πού ἔχουμε ἀναφορικὰ μὲ τὸν Γ. Ἰωαννίδη παρέχονται ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο πού ἦταν δάσκαλός του στὴν Σμύρνη, καὶ στὸ Γυμνάσιο τοῦ ὁποίου διορίσθηκε ὁ ἴδιος ὡς ὑποδιδάσκαλος στὰ 1814². Στὴ θέση αὐτὴ παρέμεινε, ἴσως, καὶ ὡς τὰ 1816, καθὼς ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸν Μ. Παρανίκα στὴν *Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς*³, ὅπου ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα ἐκείνων πού χρημάτισαν ὑποδιδάσκαλοι στὰ χρόνια 1814 καὶ 1816 περιλαμβάνει καὶ τὸν Γ. Ἰωαννίδη. Ὁ Οἰκονόμος ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι: «Ὁ Γ. Ἰωαννίδης (ὁ καὶ Φοιβαπόλλων) ἀπελθὼν ἐκ Σμύρνης μετέβη εἰς Γερμανίαν...»⁴. Ἡ πληροφορία αὐτὴ ὅπως θὰ δοῦμε ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες οἱ ὁποῖες συμφωνοῦν στὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰωαννίδης ἔφθασε στὴ Γοττίγγη γιὰ νὰ σπουδάσει φιλοσοφία τὸ 1819. Παρατηροῦμε ὡστόσο, ὅτι

1. Ἐπίσης γνωρίζουμε πὼς ὁ Παναγιώτης Φοιβαπόλλων ἔστειλε μίαν ἀφιερωτικὴ ἐπιστολὴ στὸ Γυμνάσιο τῆς Καλαμάτας μαζί μ' ἕνα χρηματικὸ ποσό. Γιὰ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ βλ. Ι. Φιλήμονος, ἔ. ἄ., σ. 336, Μ. Ἰ. Φερέτου, *Ἡ Παιδεία στὴν Καλαμάτα στὴν Τουρκοκρατία καὶ μέχρι τοῦ 1835, Μεσοσηνακὰ Γράμματα Α'* (1956), σ. 476, Π. Δ. Οἰκονομάκη, ἔ. ἄ., σ. 442 καὶ Ι. Μελετοπούλου, ἔ. ἄ., σ. 154.

2. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, *Τὰ σωζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα, ἐκδοσμένα ἀπὸ τὸν Σοφοκλῆ Κ. Οἰκονόμο*. Ἀθήναι 1871, Α', σ. 58. Στὴν ἔκθεση τῶν μαθημάτων, «τὰ ὁποῖα παραδίδονται εἰς τὸ Φιλολογικὸν Γυμνάσιον ἀπ' ἀρχῆς Σεπτεμβρίου τοῦ ἐνεστῶτος 1814 ἔτους», κάτω ἀπὸ τὰ ὀνόματα τοῦ Στ. Οἰκονόμου καὶ τοῦ

Κ. Οἰκονόμου, διαβάζουμε: «Ἐποδιδάσκαλοι δέ, παραδίδοντες Ἑλληνικοὺς συγγραφεῖς εἰς ἄλλας μαθητῶν τάξεις καὶ γυμνάζοντες εἰς τὸ Τεχνολογικὸν καὶ Ὁρθογραφικὸν τῆς Γραμματικῆς διωρίσθησαν οἱ ἐφεξῆς:

Μισαήλ [Ἀποστολίδης] ἱεροδιάκονος Κρής, Γεώργιος Ἰωαννίδης Σμυρναῖος, Μαργαρίτης Τυρναβίτης, Παναγιώτης Ῥόδιος». Τὴν πληροφορία αὐτὴ ἐπαναλαμβάνει ὁ Μ. Ι. Παρανίκας στὴν *Ἱστορία τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς Σμύρνης*, σ. 189. Ἐν Ἀθήναις 1885.

3. Στὴν σελ. 30 ὅπου δίνει καὶ τὴν πληροφορία ὅτι «ἐδίδασκον ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσιν τοῦ Γυμνασίου ὑποδιδάσκαλοι ἐκ τῶν ἀρίστων μαθητῶν ἐκλεγόμενοι καὶ συγχρόνως τῶν ὕψηλοτέρων μαθημάτων ἀκροώμενοι».

4. Κ. Οἰκονόμος, ἔ. ἄ., σ. 407.

ἀνάμεσα στὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Σμύρνη καὶ τὴν ἀφιξή του στὴ Γοττίγγη παρεμβάλλεται ἓνα χρονικὸ διάστημα τριῶν ἐτῶν· τί μεσολάβησε στὸ διάστημα αὐτό, ἔμμεσα τὸ πληροφοροῦμαστε κυρίως ἀπὸ τὶς προεπαναστατικὲς ἐφημερίδες, ὅπου συχνὰ δημοσιεύονται ἐργασίες τοῦ Ἰωαννίδη καὶ μνημονεύεται τὸ ὄνομά του. Ἔτσι, στὰ 1817 τὸν βρίσκουμε στὸν Λόγιο Ἐρμῆ ὡς Φ. [οἰβαπόλλωνα] Ἰωαννίδη, κάτοικο Τεργέστης¹. Τὴν ἴδια χρονιά δημοσιεύει ἀπὸ τὴν Βιέννη δύο προκηρῦξεις στὸν *Φιλολογικὸ Τηλέγραφο* γιὰ τὴν ἔκδοση τριῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα ἀπ' ὅσα γνωρίζουμε ἔχουν παραμείνει ἀνέκδοτα². Πρόκειται γιὰ ἓνα Ὕργανον φιλοσοφικόν, γιὰ μιὰ *Γραμματικὴ περὶ μέτρων* μαζὶ μὲ μιὰ *Ποιητικὴ τῆς γλώσσης μας* καὶ δύο μεταφράσεις, μιὰ τῶν *Αἰθιοπικῶν* τοῦ Ἡλιοδώρου καὶ ἄλλη τῶν *Ποιμενικῶν* τοῦ Λόγγου. Ἐξάλλου στὸν *Φιλ. Τηλέγραφο* τῆς ἴδιας χρονιάς δημοσιεύει καὶ δύο διατριβές³. Ἡ μία ἔχει θέμα τὴν λογικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἓνα πρόβλημα μαθηματικὸ: «Ἡ εὑρεσις δὺω μέσων γεωμετρικῶς ἀναλόγων μεταξὺ δὺω ποσοτήτων γεωμετρικῶς, ὁ Τετραγωνισμὸς τοῦ Κύκλου, καὶ ὁ Τριπλασιασμὸς τοῦ Κύβου, εἶναι τρία προβλήματα περιβόητα τῶν ὁποίων τὴν λύσιν ζητοῦντες πολλοὶ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Εὐρωπαίων... δὲν ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ... τοιοῦτοι ἦσαν ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους ὁ αἰδίδημος ἀρχιεπίσκοπος Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων Μπαλάνος, καὶ ἐκ τῶν Εὐρωπαίων ὁ περικλεῆς Σεβαστιανὸς Κλέρκ (*Traité de géométrie théorique et pratique à l'usage des artistes, par Sébastien le Clerc, ... nouvelle édition*)· ὅτι αὐτοὶ οἱ περίφημοι ἄνδρες ἠπατήθησαν εἰς τὰς ἐκθέσεις τῶν ἀναπτύσσοντες τὰ γνωστὰ δι' ἀγνώστων, ἀποδείζομεν ἐφεξῆς σαφέστατα». Ἀπὸ τὸν τίτλο τῶν δύο αὐτῶν διατριβῶν, *Διατριβαὶ Λογικῆς, Μαθηματικῆς καὶ Φιλολογίας*, ὑπὸ κυρίου Φοιβαπόλλωνος φαίνεται πὼς θὰ ἀκολουθοῦσε καὶ μιὰ φιλολογικὴ διατριβή, ἡ ὁποία ὅμως τελικὰ δὲν δημοσιεύθηκε. Τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ τὰ ὑπογράφει ὡς Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης καὶ σημειώνει, ὅπως εἴπαμε, γιὰ τόπο διαμονῆς του τὴν Βιέν-

1. σ. 641. Τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰωαννίδης ἦταν ἐπίσης γνωστὸς καὶ ὡς Φ. [οἰβαπόλλων] Ἰωαννίδης μᾶς τὴν δίνει ὁ *Carl Iken* στὴν *Leukothea. Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands*. Λειψία 1825, τ. Β'. Στὴν σελίδα 197, διαβάζουμε

Ph. oder G. Johannides aus Smyrna ἀναφέρεται γιὰ τὶς μεταφράσεις του στὸν Λ. Ε. στὰ 1819.

2. Οἱ προκηρῦξεις αὐτὲς βρίσκονται στίς σσ. 41-43, 45-47· ἐπίσης ἀγγέλλονται καὶ ἀπὸ τὸν *Ἑλληνικὸ Τηλέγραφο* τῆς ἴδιας χρονιάς ἀντιστοίχως στίς σσ. 140, 146, 224.

3. ἔ. ἄ., σ. 65.

νη¹. 'Επίσης σχετικά με τὸ ταξίδι του, στὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης του προκήρυξης, δίνει καὶ τὴν ἐξῆς ἐνδιαφέρουσα πληροφορία, «Διατριβῶν ἔτι ἐν Κπόλει κατὰ τὸν οἶκον τοῦ μακαρία τῆ λήξει ἄρχοντας μεγάλου Λογοθέτου Ἰωαννίδου Μάνου...»². Μποροῦμε, ἐπομένως, νὰ υποθέσουμε πὼς ὁ Ἰωαννίδης προτοῦ πάει στὴ Δύση παρέμεινε στὴ Πόλη, πιθανώτατα ὡς οἰκοδιδάσκαλος, καὶ συνεπῶς ἀκολούθησε τὸ ἐξῆς ὀδοιπορικό: Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Τεργέστη, Βιέννη, Γοττίγγη.

Στὰ 1819, ἐντονώτερη γίνεται ἡ στροφή του πρὸς τὶς φυσιογνωστικὲς ἐπιστῆμες: τὸν χρόνο αὐτὸ βρίσκουμε μεταφράσεις του καὶ μικρὲς διατριβὲς του ποὺ ἀνήκουν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὸν χῶρο τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Στὸν Λ.Ε. μεταφράζει ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Πρόγραμμα τοῦ ἐν Παρισίοις βασιλικῆ Ἀθηναίου* καὶ ἓνα ἄρθρο ζωολογίας παρμένο ἀπὸ τὴν *Kleine encyclopedische Bibliothek, oder zusammenhangende Uebersicht aller menschlichen Kenntnisse und Fertigkeiten. Naturbeschreibung. I. Band*³ στὴν Ἀθηναῖα παρουσιάζει δύο δικές του διατριβές, μιὰ *Περὶ Φωτισμοῦ τῆς γῆς*, καὶ ἄλλη *Περὶ Διαφορῶν καὶ Σειρῶν*⁴. Ἡ τελευταία ὅμως, ὅπως ἀποκαλύπτεται ἀπὸ μιὰ δριμύτατη κριτικὴ, δημοσιευμένη στὸν Λ. Ε. ἀπὸ τὸν Μισοκλόπο Φιλοδικαίου ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν Νικόλαο Πίγκολο⁵, ἀποτελεῖ καὶ αὐτὴ μιὰ μετάφραση ἐνὸς τμήματος τοῦ *Traité des différences et des séries, faisant suite au traité du calcul différentiel et du calcul intégral* τοῦ S. F. Lacroix, ἔργο δημοσιευμένο στὰ 1800 στὸ Παρίσι⁶. Τὴν παρουσία τοῦ Ἰωαννίδου στὴν Βιέννη τὸ 1819, τὴν ἐπισημαίνει καὶ ἓνα ἄρθρο στὸν Λ. Ε.⁷, ὅπου σχετικὰ μετὸ Γυμνάσιο τῆς

1. *Φιλ. Τηλ.* 1817, σ. 43.

2. *Φιλ. Τηλ.* 1817, σ. 42.

3. Λ. Ε. 1819, σσ. 133 - 143, 361 - 377.

4. σ. 17 ἢ πρώτη καὶ σσ. 19 - 21, 54 - 58 ἢ δευτέρα.

5. Βλ. τὸ ἔργο τοῦ Δ. Σ. Γκίνη, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραῆ*. Ἀθήνα 1948, σ. 42, ὅπου ὁ σ., μετὰ βίαση δύο ἐπιστολὰς τοῦ Κοραῆ πρὸς τὸν Ἰακ. Ράτσα, ἀποδείχνει ὅτι ὁ Ν. Πίγκολος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο Μισοκλόπος Φιλοδικαίου καὶ ὄχι ὁ Κοραῆς. Πρβλ. Γ. Λάϊου, *Ὁ Ἑλληνικὸς Τύπος τῆς Βιέννης*. Ἀθήναι 1961, σ. 118.

6. σ. 389. «Ἄς παραβάλλῃ μόνον ὁ ἀναγνώστης τὰς πρώτας σελίδας τοῦ συγγράμματος τούτου μετὰ τὴν διατριβὴν τοῦ Κυρίου Ἰωαννίδου, καὶ ἄς εἴπῃ, ἂν πρέπη νὰ ὀνομασθῇ διατριβὴ, ἢ μετάφρασις ἢ κλοπὴ. Ὅταν ὁ Κύριος Φοιβαπόλλων μᾶς φανερώσῃ τὴν ἐφεύρεσίν του, διὰ τῆς ὁποίας ἡ χρῆσις τῶν λογαριθμῶν ἴσως θέλει γένηαι περιιτή, θέλομεν ἐξετάσει τότε ὁποῖον ὄνομα ἀρμόζει εἰς αὐτήν».

7. Τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι ἡ *Κρίσις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γ. Μάτζου περὶ τοῦ τῆς Φιλοσοφίας συντάγματος τοῦ Κ. Μ. Κούμα* ἀπὸ τὸν Στυλιανὸ Σπαθῆ καὶ τὸν Κυριακὸ Ἐλαιῶνος, στὴν σ. 639.

Σμύρνης αναφέρονται τὰ ἐξῆς «... εἰς διάστημα δέκα ἐνιαυτῶν ἐξῆλθαν ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον τοῦτο πολλοὶ νέοι μὲ παιδείαν ἱκανήν... Ἐδῶ εἰς Βιένναν διατρίβουσιν ἤδη πέντε μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου τούτου, τελειοποιούμενοι μὲ γνώσεις περισσοτέρας...». Οἱ πέντε αὐτοὶ τρόφιμοι τοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης, ὅπως θὰ δοῦμε, θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γ. Ἰωαννίδη, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Πέτρος Βλαστός, ὁ Φ. Μαῦρος καὶ ὁ Δ. Ἀποστολίδης.

Τὴν ἴδια χρονιά ὁ Ἰωαννίδης πηγαίνει στὴν Γοττίγγη συνοδεύοντας τὸν Στέφανο καὶ τὸν Πέτρο Βλαστό· τὴν πληροφορία αὐτὴ μᾶς τὴν δίνει στὸ ἡμερολόγιό του ὁ Γ. Ψύλλας¹, τὸν ὁποῖο θὰ συναντήσουν ἐκεῖ μαζὶ μὲ ἄλλους ὀκτῶ ἔλληνες. Στὰ 1820, σὲ μιὰν ἐπιστολὴν τοῦ σταλμένη ἀπὸ τὴν Βιέννη πρὸς τὸν Στέφανο Οἰκονόμο στὴν Σμύρνη², ὁ Κ. Κούμας διηγώντας ἕνα ταξίδι τοῦ στα πανεπιστημιακὰ κέντρα τῆς Γερμανίας ἀναφέρεται μὲ ἐνθουσιασμό στους ἔλληνες φοιτητὲς τῆς Γοττίγγης. «Μεταξὺ τῶν χιλίων μαθητῶν, οἷτινες

Γιὰ τοὺς μαθητὲς τοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης στὴ Βιέννη πρβλ. τὴν μελέτη τοῦ Ν. Βέη, *Συμβολὴ εἰς τὰ σχολικὰ πράγματα τῆς Σμύρνης, Μικρασιατικὰ Χρονικά*, 1938, σ. 204.

1. Βλ. τὴν ἀποσπασματικὴ δημοσίευσή τους ἀπὸ τὸν Δημ. Γατόπουλο στὸ *Νέο Κράτος Δ'* (1940), ἀρ. 34, σ. 657. «Ἀπήλθομεν λοιπὸν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1819 ἀπὸ Ἰέννης εἰς Γόττιγκεν... Ἐνταῦθα μᾶς εὔρον ἔπειτα οἱ Κύριοι Μαῦρος, Πολυζωΐδης, Θεόκλητος Φαρμακίδης, Ἀσώπιος καὶ Μανούσος καὶ Ἰωαννίδης ἐκ Σμύρνης ὅστις ἔφερε ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν του καὶ δύο νεανίας ἐκ Χίου Βλαστὸν καὶ ἕτερον ὁμοίως Βλαστὸν, ὁμοῦ μὲ τοὺς ὁποίους ἦλθε καὶ ὁ Μινιατέλης...» (γρ. Πινιατέλλης). Στὴ συνέχεια ὁ Ψύλλας ἀναφέρει τὰ ὀνόματα τῶν καθηγητῶν πού παρακολούθησε στὴ Γοττίγγη: τὸν Σούλτς (Schulze) πού δίδασκε τὴν φιλοσοφία τοῦ Κάντ, τὸν Σχράδερ, καθηγητὴ τῆς Βοτανικῆς, τὸν Δισσέν πού δίδασκε ἀρχαῖα ἔλληνικά.

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δημοσιεύθηκε καὶ στὸν *Λόγιο Ἐρμῆ* 1820, σσ. 88 - 92. Κατάλογο τῶν ἐλλήνων φοιτητῶν πού βρισκόνταν στὴ Γοττίγγη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1820 μᾶς δίνει ὁ C. Iken, ἔ. ἄ, I, σ. 202, ὅπου ἀναφέρει πὺς ἦσαν 13· φαίνεται πὺς ἀργότερα προστέθηκε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Σκυλίτσης. Τὸν κατάλογο αὐτὸ ἀναφέρει ὁ Σ. Κουγέας στὴν μελέτη του *Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς Ἰφιγενείας τοῦ Goethe, Ἑλληνικά Β'* (1932), σ. 366· ἐπίσης καὶ ὁ E. Z. [ie-barth], *Griechischen Studenten auf deutschen Hochschulen 1817 - 1821*, στὸ π. *Hellas - Jahrbuch*, III (1936) σσ. 40 - 43. Ἀπὸ τὴν συσχέτιση τοῦ καταλόγου αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων μαρτυριῶν πού ἀναφέρουμε στὴν ἐργασία τούτη συμπεραίνουμε ὅτι οἱ ἔλληνες τῆς Γοττίγγης ἦσαν οἱ ἐξῆς: Δημ. Ἀποστολίδης, Κ. Ἀσώπιος, Πέτρος Βλαστός, Στέφανος Βλαστός, Ἄλ. Γλαράκης, Γ. Ἰωαννίδης, Κ. Λιβέριος, Θ. Μανούσης, Φρ. Μαῦρος, Γ. Πινιατέλλης, Ἀνχστ. Πολυζωΐδης, Ἀλέξ. Σκυλίτσης, Θ. Φαρμακίδης, Γ. Ψύλλας.

ἐκ διαφόρων τόπων καὶ ἐθνῶν εἶναι συνηγμένοι εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, περιποιῶνται τὰς μούσας καὶ δώδεκα ὁμογενεῖς μας, οἱ μὲν σκοπὸν ἔχοντες τὴν μάθησιν τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης, οἱ δὲ προστοιμαζόμενοι εἰς τὸ ἔνδοξον ἐπάγγελμα τοῦ νὰ διδάξωσι τὴν Ἑλλάδα· τρεῖς ἐξ αὐτῶν, εἶναι ἐκ τοῦ ἡμετέρου γυμνασίου, Γ. Ἰωαννίδης, Φ. Μαῦρος καὶ ὁ ἐκ Κρήτης Δ. Ἀποστολίδης . . .». Ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους ἑννέα ὁ Κούμας ἀναφέρει ἀκόμη τὰ ὀνόματα τῶν Θ. Φαρμακίδη, Κ. Ἀσωπίου, Κ. Λιβερίου, Γ. Ψύλλα καὶ Ἄλ. Γλαράκη ἀποσιωπώντας τὰ ὀνόματα τῶν ὑπολοίπων· τὸ γεγονός αὐτὸ τοὺς δυσαρέστησε καὶ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἀπάντησε ἀνώνυμα στὴν *Καλλιόπη*¹, καταλογίζοντάς του πὼς μὲ τὴν παράλειψή αὐτῆ δημιουργεῖ ἀναμεσὰ τοὺς διχόνοιες. Καὶ στίς δύο αὐτὲς ἐπιστολές, ὁ Ἰωαννίδης ἀναφέρεται εὐνοϊκὰ δίπλα στὰ ὀνόματα ὅσων ἀργότερα ἔπαιξαν ρόλο σημαντικὸ στὴν ἐπαναστατικὴ καὶ μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα.

Μὲ τί πόρους κατόρθωσε νὰ σπουδάσει ὁ Ἰωαννίδης στὴ Γοττίγγη παραμένει ἄγνωστο· οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες ἦσαν, καθὼς γνωρίζουμε, ὑπότροφοι τῆς Φιλομούσου Ἑταιρείας τῆς Βιέννης· δὲν ἔχουμε καμιὰ πληροφορία ἂν καὶ αὐτὸς ἦταν ὑπότροφός της παρόλο πού τὸ ὄνομα του συχνὰ ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφα τῆς Ἑταιρείας², χωρὶς ὅμως καμιὰ θετικὴ πληροφορία.

Ἡ ἐκρηξὴ τῆς Ἐπαναστάσεως στὴν Μολδαβία κινεῖ τὸν Ἰωαννίδη μαζὶ μὲ τοὺς συμπατριῶτες του νὰ διακόψει τίς σπουδές του γιὰ νὰ λάβει μέρος ἐνεργὸ στὸν Ἀγῶνα. Ἀναχωροῦν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1821 γιὰ τὴν Βιέννη μὲ ἐνδιάμεσους σταθμοὺς τὴν Δρέσδη, τὴν Πράγα

1. *Καλλιόπη* 1820, σ. 59. Ἡ ἐπιστολὴ ἀρχίζει μὲ τὴν προσφώνηση: Φίλε Ἀριστόβουλε (θὰ ἔννοεῖ τὸν Κ. Νικολόπουλο, τοῦ ὁποίου ἕνα ἀπὸ τὰ ψευδώνυμα ἦταν καὶ Ἀριστόβουλος Λακεδαιμόνιος, βλ. Δ.Σ. Γκίνη ἔ. ἄ. σ. 38· γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ψευδώνυμα τοῦ Ν. βλ. Στ. Καρατζᾶ, *Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος*, Ἀθήνα 1949 σ. 10) καὶ ὑπογράφεται ἀνώνυμα μ' ἕνα Π ἀνάποδο . . . Π . . . Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι ὁ συντάκτης τῆς ὁ Πολυζωΐδης, ὅπως μποροῦμε νὰ τὸ συμπεράνουμε ἀπὸ τὴν παρακάτω φράση: «Μεταξὺ τῶν πολλῶν μαθητῶν ἐκεῖ σπουδάζουσι, λέγει καὶ 12 ὁμογενεῖς φιλο-

μαθεῖς ὅλοι εἰς ἄκρον· ἐξ αὐτῶν 8 ὀνομάζει 9 μόνον· τοὺς 3 [sic] διὰ τί σιωπᾷ; ἄπορον (ἴσως, ὅτι ἐπολιτεύθησαν σοφωτέρας;) μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν, μελετᾷ ἐκεῖ, φίλτατε, καὶ τίς Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης ἐκ Μελενίκου, ὅς τις ἂν δὲν ἀπατῶμαι δικαίως δύναται νὰ συναριθμηθῇ μὲ τοὺς προκρίτερος τῶν 12 δηλ. Ἀσωπίου· Ἰωαννίδου· Λιβερίου· Μαύρου καὶ Ψύλλα».

2. Βλ. Ἑλένης Ε. Κούγκου, *Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ παιδεία 1803 - 1822. Α' Ἡ Φιλόμουσος Ἑταιρεία τῆς Βιέννης*, Ἀθῆναι 1958. Στὴν σ. 109 ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωαννίδη σ' ἕνα

καὶ τὴν Λειψία· ἐκεῖ συναντιοῦνται μὲ τὸν Πολυζωΐδη, τὸν Μαῦρο καὶ τὸν Ψύλλα πού βρίσκονταν γιὰ λίγο στὸ Βερολίνο. Φθάνοντας στὴν Βιέννη εἶχαν σκοπὸ νὰ μεταβοῦν στὴν Μολδαβία γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, οἱ αὐστριακὲς ἀρχὲς ὅμως, πού σ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ τους εἶχαν φανεῖ καχύποπτες, τοὺς ἐμποδίζουν νὰ πραγματοποιήσουν τὸ ἀρχικὸ τους σχέδιο καὶ ἀποφασίζουν τότε νὰ κατέβουν στὴν Ἑλλάδα ¹. Ἔτσι, ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰουνίου ἡ ὁμάδα αὐτὴ τῶν φοιτητῶν τῆς Γοττίγγης μὲ ἀρχηγὸ τὸν Θ. Φαρμακίδη ἀποπλέει ἀπὸ τὴν Τεργέστη γιὰ τὴν Πελοπόννησο ². Τὶ ἀπέγινε ὁ Γεώργιος Ἰωαννίδης δὲν γνωρίζουμε γιὰ αὐτόν· δὲν ἀποκλείεται, ὑπόθεση πού διατύπωσε καὶ ὁ Iken, νὰ ἔπεσε στὸν Ἀγῶνα ³.

Ὁ Γ. Ἰωαννίδης δὲν μπόρεσε ἀπ' ὅσο ξέρουμε νὰ πραγματοποιήσει κανένα ἀπὸ τὰ σχέδια τοῦ ἀναφορικὰ μὲ τὴν δημοσίευση ἔργων του ⁴. Μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον, γιὰ νὰ γνωρίσει κανεὶς τὴν σκέψη του, παρουσιάζουν οἱ προκηρύξεις του, οἱ δημοσιευμένες στὸν *Φιλολογικὸ*

λογαριασμὸ τῆς Φ.Ε. ὅπου ὑπάρχει μιὰ ἀπόδειξή του γιὰ χρήματα πού πῆρε γιὰ τὸν Γ. Ψύλλα στὴν Τεργέστη.

1. Γ. Λάιος, *Ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821. Ἱστορικὰ δοκουμενία ἀπὸ τὰ αὐστριακὰ ἀρχεῖα. Ἀθήνα 1958*, σσ. 88 · 90. Ἐπίσης Δ. Γατόπουλος, *ξ. ἀ.*, σ. 666.

2. *ξ. ἀ.*, ὑπόσ. 1, στὴν σ. 117, βλ. τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Φαρμακίδη πρὸς τὸν συνοδικὸ σύμβουλο τῆς Γοττίγγης Rott μὲ ἡμερομηνία 5 Ἰουνίου 1821· καὶ ἐφ. *Ἀθηνᾶ*, 1852, ἀρ. 1864 σχετικὰ μὲ τὸ ταξιδιὲ ἐπιστροφῆς τοῦ Φαρμακίδη στὴν Ἑλλάδα.

3. Ὁ Iken, *ξ. ἀ.*, σ. 202, ἀναφέρει πὼς οἱ περισσότεροι ἔπεσαν στὸν πόλεμο τῆς Μολδαβίας, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι δὲν μπόρεσαν νὰ κατευθυνθοῦν ἐκεῖ. Πάντως ὁ Ἰωαννίδης φαίνεται πὼς δὲν ἔφυγε γιὰ τὴν Ἑλλάδα μαζὶ μὲ τὸν Θ. Φαρμακίδη τὸν Ἰούνιο τοῦ 1821 ἀλλὰ παρέμεινε μὲ τὸν Ψύλλα στὴν Τεργέστη(;) αὐτὸ τὸ συμπεραίνουμε ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Γ.

Ψύλλα πρὸς τὸν Γ. Σταῦρο ἀπὸ τὴν Βιέννη γραμμένη τὸ Μάιο τοῦ 1822 «... ἐνθυμίσατέ τον ὅτι χρεωστῶ τὸν Ἰωαννίδην 20 φλωρία...» *Ἐ. Ε. Κούκου*, *ξ. ἀ.*, σ. 195.

4. *Στὰ Σωζόμενα φιλολογικὰ συγγράμματα* τοῦ Κ. Οἰκονόμου σ. 407 ἀναφέρεται πὼς ὁ Γ. Ἰωαννίδης μετέφρασε τὴν *Ἀστρονομικὴ Γεωγραφία* τοῦ Βεζούτ· ἡ πληροφορία αὐτὴ εἶναι παρμένη ἀπὸ τὸ *Σχέδιασμα Κατόπτρου τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας* τοῦ Ἰωσήφ - Δε - Κιγάλλα. Ἐν Ἐρμουπόλει 1846, σ. 41 ἀρ. 217 καὶ ὅπου διαβάζουμε: «Ἰωαννίδης Συμυρναῖος. Μετέφρασε τὴν ἀστρονομικὴν γεωμετρίαν τοῦ Βεζουτ, ἐν Παρισίοις 1825». Ὁ μεταφραστὴς, ὅμως, τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Λέοντος Βεζούτ δὲν εἶναι ὁ Γ. Ἰωαννίδης ἀλλὰ ὁ συμπατριώτης του Παναγιώτης Ἰωαννίδης πού ζοῦσε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὸ Παρίσι καὶ πού μετέφρασε ἐπίσης ἓνα ἄλλο ἔργο τοῦ ἴδιου συγγραφέα μὲ τίτλο *Γεωγραφία φυσικὴ, ἢ Σύντομος ἔκθεσις τῆς φυσικῆς καὶ περιγραφικῆς*

Τηλέγραφο για τις όποιες πριν μιλήσαμε. Τὰ κείμενα αὐτὰ χωρὶς νὰ παρουσιάζουν πρωτοτυπία, ἀποτελοῦν μαρτυρίες τῆς ἀκτινοβολίας τοῦ Διαφωτισμοῦ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ κάτω ἀπὸ τὸ πρῖσμα αὐτὸ θὰ κρατήσουν γιὰ λίγο τὴν προσοχὴ μας. Ἡ πρώτη προκήρυξη ἀφορᾷ σ' ἓνα ἔργο φιλοσοφικὸ ἐνῶ ἡ δευτέρη σ' ἓνα ἔργο φιλολογικόν.

Στὴν δευτέρη προκήρυξη τὸν χαρακτηρίζουν προοδευτικὲς ἀντιλήψεις· ἐμφανίζεται ὡς ὀπαδὸς τοῦ Κοραῆ καὶ σκοπὸς του εἶναι νὰ συντάξει μιὰ Ποιητικὴ τῆς μεταγενέστερης ἑλληνικῆς γλώσσας τῆς ὁποίας, καθὼς λέει, ἡ ὑπεροχὴ ἀπέναντι στὶς ξένες εἶναι φανερὴ. «Ποῖος ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ Ποιητικὴ τῆς γλώσσας μας ὑπερέχει ἀπὸ τὰς ἄλλας τῶν λοιπῶν ἐθνῶν; . . . Αὐτὴν τὴν θαυμαστὴν τάξιν, καὶ συμπλοκὴν τῶν στίχων παρατηρῶν μὲ μεγάλον μου θαυμασμόν, φίλοι πατριῶται, ἐν χρήσει εἰς ὅλα τὰ συστήματα τῶν σπουδαίων, καὶ εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἰδιωτῶν τῆς Ἑλλάδος, Κυκλάδων, καὶ Σποράδων νήσων τῆς Μεσογείου, ἐστοχάσθην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ παραμελεῖται ἀπὸ τὰ σχολεῖα τοῦ γένους, ἀλλὰ νὰ παραδίδεται ὡς ἐν ἀναγκαῖον μάθημα μετὰ τὴν μετρικὴν εἰς τοὺς νέους· καθότι τὸ γένος ἔχει χρεῖαν ἀπὸ Ποιητὰς τῆς γλώσσας μας, καὶ ὄχι τόσον ἀπὸ τοὺς παλαιούς· . . ἀκούσατε λοιπὸν τὰς παραινέσεις τοῦ σεβαστοῦ ἥρωος, τοῦ κλεινοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, τὸν ὁποῖον ὅλη ἡ Εὐρώπη θαυμάζει διὰ τὰς ἐπικρίσεις¹ του, καὶ τὰ σοφὰ του Συγγράμματα, καὶ οἱ σοφοὶ σέβονται· ἐκφράζετε τὰς ἰδέας σας εἰς τὴν ἀπλήν ἡμῶν γλώσσαν ἀποφεύγοντες τοὺς Τραγελάφους, καὶ τὰ αἰνίγματα, καὶ μὴ παραμελοῦντες οὔτε τὴν Ἑλληνικὴν², ἀλλὰ εἰς περιστάσεις μεταχειριζόμενοι ταύτην· . . . Κινούμενος λοιπὸν ἀπὸ ἔμφυτον πόθον πρὸς τὴν πατρίδα μου, ἐπιχειρίζομαι διὰ τὴν πρόοδον τοῦ γένους νὰ συγγράψω Γραμματικὴν περὶ μέτρων, καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς περὶ Ποιητικῆς τῆς γλώσσας μας, . . ἐνταυτῷ ἐκθέτω εἰς δρᾶμα καὶ τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου³ στιχουργῶν ἄρα καὶ τὰ Ποιμενικὰ τοῦ Λόγγου τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην . . .». «Ὅπως βλέπουμε τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἰωαννίδη ἐκφράζει διάθεση προοδευτικὴ, ἀφοῦ κανεὶς πρὶν ἀπ' αὐτὸν μέσα στὸν κοραϊκὸ κύκλο³, δὲν εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ συγ-

γεωμετρίας, Παρίσι 1826. Βλ. Γκίνη - Μέξα, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 - 1863*, ἀρ. 1480, 1568.

1. ἐπικρίσεις = κρίσεις.

2. Ἑλληνικὴ = ἀρχαῖα ἑλληνικὰ.

3. Ὁ Ἰωαννίδης φαίνεται ν' ἀγνοεῖ τὴν ἐκδοσὴ τῶν *Αἰθιοπικῶν* ἀπὸ τὸν Κοραῆ ποῦ ἐγίνε στα 1804 στὸ

Παρίσι καθὼς καὶ τὴν φράση του «περισσότερον ἤθελ' ὠφελῆσει τὸ γένος σήμερον ὅστις καίει παρὰ ὅστις γράφει Γραμματικὰς» (*Πρόδρομος Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης*. Παρίσι 1805, σ. ιγ').

3. Ὁ Δ. Καταρτζῆς εἶχε ἐπιχειρήσει νὰ συγγράψῃ μιὰ παρόμοια ποιητικὴ. Τὰ *Τὰ εὐρισκόμενα* (NEK), σ. 319.

γράψει ἔργο πού ν' ἀφορᾷ καθαρὰ στήν ποιητική τῆς νεώτερης γλώσσας. Ἡ πρόθεσή του, ἀφ' ἑτέρου, ἐντάσσεται μέσα στά πλαίσια τῆς «ἐθνικῆς αὐτογνωσίας» πού χαρακτηρίζει τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του.

Ἀντίθετα πρὸς τὰ σχέδια τοῦτα τοῦ Ἰωαννίδη, ἡ πρώτη προκήρυξη ἔχει ἓνα χαρακτῆρα τελείως παραδοσιακό. Ὁ τίτλος κιόλας τοῦ συγγράμματος *Ὁργανον Φιλοσοφικόν* δείχνει τὴν προσήλωσή του στὸ ἀριστοτελικὸ πρότυπο. Ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ ρήση πὼς «φύσει πάντες τοῦ εἰδέναι ἐφίενται» καὶ ὅτι ἡ φιλοσοφία διευθύνει τὸν ἄνθρωπο «εἰς τὸ ἄκρον ἐφετὸν ὄν, εἰς τὴν γνῶσιν δηλ. τῆς ὑπερτελείου θείας οὐσίας, καὶ ἀληθοῦς οὐρανοῦ, καὶ αἰωνίου μακαριότητος ... δι' αὐτῆς λαμβάνει τελειότητα ἢ ψυχὴ, καὶ διὰ αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, γίνε-ται δυνάμει θεός» συμπεραίνει πὼς ἀπὸ τὴν φιλοσοφία προέρχονται «λόγος, κοινωνία, ἁρμονία, πρόοδος, αὔξησις, τέχναι, καὶ ἐπιστήμαι». Καὶ συνεχίζει : «... τολμῶ ... νὰ εἰσφέρω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου πατριώτας σύστημα πλήρες τῆς ἀπλῆς Μαθηματικῆς κατὰ α'. διαιρεθὲν εἰς δύο γενικὰ μέρη, Σύνθεσιν καὶ Ἀνάλυσιν κατὰ τὴν μέθοδον, καὶ τάξιν τῶν αὐτῶν τοῦ Βεζουῦτου, Κρουά, καὶ Λαζάνδρου, ἐπισήμων μαθηματικῶν τοῦ αἰῶνος μας ... Τοιοῦτον λοιπὸν σκοπὸν ἔχων περὶ τῆς ἐκδόσεώς μου προτάττω πρὸ τῆς Ἀπολλωνιάδος ¹ τὴν Λογικὴν ... Ἡ τέχνη αὐτῆ, ὅπου ἀπ' ἄλλους ἔλαβε πολλὰς ὀνομασίας, ἀπὸ ἡμᾶς δὲ Ὁργανον Φιλοσοφικόν, εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸ Θεωρητικόν μέρος τῆς φιλοσοφίας, ὅσον ἢ Ῥητορικὴ εἰς τὸ πρακτικόν ὅθεν πρέπει ὁ φιλοσοφῶν νὰ διδαχθῆ α'. αὐτὴν καὶ ἔπειτα δι' αὐτῆς ἐμβαίνων εἰς τὸ προύλαιον τῆς φιλοσοφίας νὰ φθάσῃ εἰς τὸν κολοφῶνα μὲ εὐκολίαν».

Συγκρίνοντας τὸ κείμενο αὐτὸ μὲ τὴν Ἀπολογία τοῦ Ἰώσηπου Μοισιόδακα ², πού εἶχε δημοσιευθεῖ σαράντα σχεδὸν χρόνια νωρίτερα, στὰ 1780, παρατηρεῖ κανεὶς πόσο ἀπομακρυσμένος βρίσκεται ὁ Ἰωαννίδης ἀπὸ τὴν ἀνανεωτικὴ κίνηση τῆς φιλοσοφίας τὴν ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ μέσα στὸν ἐλληνικὸ χῶρο. Στὴν πρώτη σελίδα τῆς Ἀπολογίας τοῦ Μοισιόδακα διαβάζουμε : «Πάντα τὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος συνηθίζουσι νὰ προοιμιάζουσι τὴν Φιλοσοφίαν ἀπὸ τῆς Λογικῆς, καὶ μῆτε ὁ κλει-

1. Ἐννοεῖ τὴν Ποιητικὴν.

2. Ἀπολογία. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1780. Μέρος πρῶτον. σσ. 45 - 47. Γιὰ τὴν ἀντίδραση πού ἀντιμετώπισε ὁ Μοισιόδακας βλ. Γ. Ζαβίρας, *Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον*, Ἀθῆναι 1872, σ. 350 κέξ. Ἐπίσης γιὰ τὴν

θέση τῶν μαθηματικῶν στὴ σκέψη τοῦ Μοισιόδακα βλ. τὴν ἐργασία τῆς Ariadna Camariano - Cioran στὸ π. Balkan Studies 7 (1966), σ. 315 κέξ. *Un directeur éclairé à l' Académie de Jussy il y a deux siècles : Iosip Moisioudax.*

νός Εὐγένιος αὐτὸς δὲν ἐφάνη ἀντικειρικῶς αὐτῇ τῇ τάξει
 Ἐκεῖνο μόνον, τὸ ὁποῖον κρίνω ἐκθετέον ἐνταῦθα, εἶναι, πῶς ἡ Μαθηματικὴ εἶναι ἡμῶν ἀσυγκρίτως ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τῆς Λογικῆς, καὶ πῶς, εἰς τοῦτο ἀπλῶς ἀφορῶν, ἐπροοιμίασα τὴν παράδοσιν τῆς Φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς Μαθηματικῆς». Ὅπως βλέπουμε, ὁ Ἰωαννίδης μὲ μεγαλύτερη εὐκολία ἀποδέχεται τὶς γλωσσικὲς θεωρίες παρὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀνανέωση στὸν φιλοσοφικὸ χῶρο. Τοῦτο ἴσως ὀφείλεται, κατὰ μεγάλο μέρος, στὴν στενὴ σχέση φιλοσοφίας καὶ Ἐκκλησίας· γνωστὲς εἶναι οἱ ἀντιδράσεις τῆς τελευταίας ἐναντίον τῆς φιλοσοφίας καὶ ὅσων τὴν διδάσκουν ¹. Ὁ Ἰωαννίδης, ὥστόσο, μνημονεὺει ὀνόματα καὶ ἔργα τόσο τῶν ἀρχαίων ὅσο καὶ τῶν νεωτέρων : ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ βρίσκονται στὰ κείμενα ποὺ παραθέτουμε ἐδῶ, ἀναφέρει τὸν Ὅμηρο, τὸν Πίνδαρο, τὸν Ἀριστοφάνη, τὸν Σοφοκλῆ, τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, τὸν Βλεμμίδη, τὸν Βαουμαῖστερο ², τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη, κ. ἄ. προσπαθώντας πολλὰ φορὲς καὶ στίς προκηρύξεις καὶ στὰ ἄλλα τοῦ κείμενα ν' ἀντικρούσει τὶς ἀντιλήψεις τοὺς προτείνοντας δικές του λύσεις. Γενικὰ, ὁ Ἰωαννίδης τείνει πρὸς κάποιον ἐκλεκτισμὸ, ἐντάσσοντας μέσα στὰ ἀριστοτελικὰ πλαίσια τὰ ἐπιτεύγματα τῶν νεωτέρων.

Εἶναι παράδοξο δύο σύγχρονοι νὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ παρωνύμιο ἓνα ὄνομα ἀρχαῖο ποὺ δὲν συναντιέται κἀν σὲ κανένα λεξικὸ ἀρχαίων ἐλληνικῶν. Τὸ παρωνύμιο αὐτὸ θὰ τὸ πῆραν, πιθανώτατα, ὅπως ἦταν ἔθιμο τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, στὰ σχολικὰ τοὺς χρόνια ³. Γνωστὸ μᾶς εἶναι τὸ ψήφισμα τῆς Ἀκαδημίας τῶν Κυδωνιῶν, ὅπου οἱ συμμαθητὲς τοῦ A. Firmin - Didot ἀναφέρονται καὶ μ' ἓνα ἀρχαῖο ὄνομα ⁴. Τὸ γεγονός αὐτὸ βέβαια μερικὰ μονάχα ἐξηγεῖ τὸ πρόβλημα μας, γιατί τὴν ἐποχὴ τοῦ ψηφίσματος τούτου, στὴν σχολὴ τῶν Κυδωνιῶν εἶχε ὑπερισχύσει ἡ μερίδα ποὺ ἤθελε νὰ ἐπαναφέρει τὴν ἀρχαῖζουσα γλῶσσα, ἐνῶ στὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωαννίδη ποὺ σπούδασε, ὅπως εἶδαμε, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίβλεψιν δασκάλων ἰδιαίτερα προοδευτικῶν, ἡ ὑπόθεσιν αὐτῇ δὲν ἰσχύει. Τὸ ὀνομάτισμα αὐτὸ ἐντάσσεται γενικώτερα μέσα

1. Βλ. Ἐπιστολὴ τῆς νέας φιλοσοφίας σηλιευτικῆ, πρὸς τὸ Ἔθνος τὸ Ἑλληνικόν. Ἰάσι 1817. Κριτικὴ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δημοσιεύθηκε στὸν Α. Ε. 1818, σ. 59 κέξ. Βλ. Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτό, C. Th. Dimaras, *La Grèce au temps des Lumières*. Γενεύη (ὑπὸ ἐκτύπωση), σ. 51 κέξ.

2. Πρόκειται γιὰ τὸν γερμανὸ φιλό-

σοφο τῆς σχολῆς τοῦ Λαίμπιντς καὶ τοῦ Βόλφ, Φρειδερίκο Χριστιανὸ Βaummeister (1708/9 — 1785).

3. Γιὰ τὸ ἔθιμο αὐτὸ βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, *Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Δ' ἐκδ. Ἀθήνα 1968, σσ. 160 - 162.

4. Βλ. Ambroise Firmin - Didot, *Notes d'un Voyage fait dans Le-*

στό ἐπαναστατικό ρεύμα τῆς ἐποχῆς, τοῦ ὁποίου ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα χαρακτηριστικά εἶναι καὶ ἡ ἐπιστροφή στοῦ ἀρχαῖο πού δὲν ἀποτελεῖ ἐκδήλωση συντηρητισμοῦ ἀλλὰ ἀντίθετα νεωτερισμοῦ¹. Δὲν ξέρουμε ἂν γνῶρίζαν τὴν συνωνυμία τους· ὥστόσο ὁ Παναγιώτης Θεοδωρίδης χρησιμοποιοῦσε μαζί με τὸ παρωνύμιό του τὸ ὄνομά του, ἐνῶ ὁ Γ. Ἰωαννίδης τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς του. Πάντως εἶχαν σχέσεις μ' ἓνα περιβάλλον, κοινὸ καὶ στοὺς δύο, τὸ φαναριώτικο, καὶ μέσα στοῦ ἴδιο χρονικὸ διάστημα, γύρω στὰ 1815 : ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά ὁ Π. Φοιβαπόλλων, μετὰ ἀπὸ τὴν παραμονή του στὴν Πόλη, μυεῖται στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία στὸ Ἰάσι ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Νέγρη καὶ τὸν Ε. Βερνάρδο ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Γ. Ἰωαννίδης παρέμεινε ὅπως εἶδαμε, γιὰ λίγο στοῦ σπίτι τοῦ Ἀλεξάνδρου Μάνου.

Ἐνῶ λοιπὸν τὸ ὄνομα Φοιβαπόλλων παίρνει στὰ προεπαναστατικὰ χρόνια μιὰ χροιά πού θὰ μπορούσαμε νὰ χαρακτηρίσουμε ἐθνική, στὴν μετεπαναστατικὴ Ἑλλάδα παίρνει μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία· συναντιέται σὲ δύο ἔργα τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, στὴν κωμῶδία τοῦ Ὁ Ἄσωτος καὶ στοῦ κωμικοδραματικὸ μυθιστόρημα Ὁ Ἐξόριστος τοῦ 1831. Καὶ στὰ δύο αὐτὰ ἔργα ὁ Φοιβαπόλλων παριστάνει ἓνα γελοῖο καὶ εὐτελὲς πρόσωπο πού ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ποίηση. Στὸν Ἐξόριστο, παρουσιάζεται μετὰ τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά : «ἄθλιος ποιητῆς, ὅστις, ἀντὶ νὰ φθάσῃ, ὡς ἤλπιζε, μετὰ τὸν Πήγασον του εἰς τὸν Νάον τῆς Μνημοσύνης, εἶχε καταστήσει πεζὸς καὶ ἀνυπόδητος . . .»². Δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχε γνωρίσει ὁ Σούτσος, στὰ παιδικὰ του χρόνια στὴν Πόλη, ἓναν ἀπὸ τοὺς δύο Φοιβαπόλλωνες καὶ μάλιστα τὸν Π. Φοιβαπόλλωνα τοῦ ὁποίου ὁ κατηχητῆς στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία, ὁ Θ. Νέγρης ἦταν ὅπως ξέρουμε ξάδελφος τοῦ Σούτσου. Δὲν μπορεῖ λοιπὸν ὁ Σούτσος νὰ σατυρίζει μετὰ τόση δριμύτητα ζῶντα πρόσωπα καὶ ἐπομένως, τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποτελεῖ γιὰ μᾶς ἓνα ἔμμεσο τεκμήριο ὅτι καὶ ὁ Π. Θεοδωρίδης καὶ ὁ Γ. Ἰωαννίδης δὲν θὰ πρέπει νὰ ζοῦσαν στὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια.

Ρωξάνη Δ. Ἀργυροπούλου

vant. Παρίσι 1826, σσ 386 - 387.

1. Γιὰ τὴν ροπή πρὸς τὸν ἀρχαῖσμό, βλ. Κ. Θ. Δημαρᾶς, ἔ. ἄ, σ. 204. Ἐπίσης τὴν μελέτη τοῦ ἴδιου, *Notes sur l' évolution des idées du XVIIe au XIXe siècle dans le domaine culturel grec et sur les doctrines qui l'ont enregistré* π. *Zeitschrift für Bal-*

kanologie V (1967), τχ. 2, σ. 161. Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀναδημοσιεύεται στοῦ ἔργου πού ἀναφέρουμε, ἔ. ἄ., σημ. 1. σ. 52 σ. 12.

2. Ὁ Ἐξόριστος τοῦ 1831, ἔκδ. Β' 1876, σ. 156. Ὁ Ἄσωτος. Κωμῶδία εἰς πέντε πράξεις. Ἐν Ἀθήναις 1865, ἔκδ. Β', σσ. 23 - 31.